

ГЕНЕТИК НӨӨЦИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА

(Харьцуулсан судалгаа)

О.Билгүүтэй, С.Золжаргал

УДИРТГАЛ

Генетикийн нөөцтэй холбоотой асуудлын хүрээнд генетик нөөцийг хамгаалах, судлах, ашиглах хүсэлт гаргах, мэдээллийн сан бүрдүүлэх зэрэг асуудлаар бусад орнуудын эрх зүйн зохицуулалтын баримт бичгүүд болон холбогдох мэдээлэлд чанарын шинжилгээ хийлээ.

Судалгааны хураангуй хэсэгт сонгогдсон орнуудын Генетик нөөцтэй холбоотой зохицуулалтуудын ижил төстэй болон онцгой талуудыг харьцуулан дурдсан. Мөн Монгол Улсын нэгдэн орсон Олон улсын конвенц, бодлогын баримт бичиг, эрх зүйн орчны талаарх ерөнхий мэдээллүүдийг оруулсан болно.

Судалгаанд генетикийн нөөцөөр баялаг хөгжиж буй орнуудын төлөөлөл болгон Кени, Колумб, Вьетнам улсуудыг сонгосон бол өндөр хөгжилтэй генетик нөөцийг ашиглах, хамгаалах тал дээр нарийвчилсан зохицуулалт хийсэн БНХАУ, Австрали, Норвеги, Япон улсуудыг сонгож хууль эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд судлав.

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Генетик нөөц гэдэг нь амьтан, ургамал, бичил биетний генетик материал дундаас бодит болон боломжит үнэ цэнэ бүхий хэсгийг нь хэлнэ⁵⁷⁹. Генетик нөөцөд генетик материалаас гадна генээс үүсэлтэй биохимийн нэгдлүүдийг ч мөн хамааруулан авч үздэг. Өнөөдөр бидний өдөр тутамдаа хэрэглэж байгаа ариун цэврийн бүтээгдэхүүн, хүнсний бүтээгдэхүүн, эм, био бэлдмэл, гоо сайхны бүтээгдэхүүн зэргийг генетик материалаас эсхүл, түүнээс санаа авч синтетик материал гарган авах замаар үйлдвэрлэж байна.

Судалгаанд газар зүй, цаг уур, эдийн засаг, хөгжлийн харилцан адилгүй долоон улсыг сонгон авч генетикийн нөөц, түүнтэй холбоотой уламжлалт мэдлэг, тэдгээрийг ашигласнаар бий болох ашгийг эрх тэгш хүртээх, хуваарилах эрх зүйн зохицуулалтыг судалсан. Эдгээр орнуудаас Биологийн олон янз байдлын тухай конвенцийн генетик нөөц болон тэдгээрийг ашигласнаас үүдэх үр ашгийг шударга, эрх тэгш хуваарилах тухай Нагоягийн протоколыг Колумб (Өмнөд Америкийн хойд хэсэг) улсаас бусад нь соёрхон баталсан ба улс тус бүр генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн орчин бүрдсэн байна.

Ерөнхийд нь авч үзвэл, генетик нөөц ашиглах хүсэлт гаргагч нь тухайн улсын иргэн болон гадаад улсын иргэн байж болно, гэхдээ хувь хүн бол хуулийн этгээд эсвэл судалгааны байгууллагатай хамтрах шаардлага тавьжээ. Зарим тохиолдолд, генетик нөөц ашиглах хүсэлт гаргагч нь гадаад улсын иргэн байвал тухайн улсын иргэн (Кени), эсвэл тухайн улсын хуулийн этгээд, судалгаа шинжилгээний байгууллагатай хамтран хүсэлт гаргах зохицуулалтыг хийж өгсөн байна. Ихэнх улс орны хуульд генетик нөөц ашиглах зөвшөөрлийг олгох эсэх асуудлыг тодорхой хугацаанд шийдэхээр заажээ (хууль тогтоомжоос хамааран

⁵⁷⁹ Генетик нөөц судалгаа (Байгаль орчин аялал жуулчлалын яам, UNDP- www.mn.undp.org)

15-аас 60 хоногийн дотор). Зөвшөөрөл олгох эрх бүхий байгууллага зөвшөөрөл олгохоос татгалзах эрхтэй, гэхдээ татгалзсан үндэслэлийг хуулийн дагуу гаргаж өгөх үүрэг хүлээсэн. Генетик нөөц ашиглах зөвшөөрөл хүсэгч нь зөвшөөрлийн төлбөр төлөхөөр тусгагдсан (жишээ нь, Кени, Өмнөд Африк зэрэг). Генетик нөөц ашиглах зөвшөөрлийн төлбөр нь харилцан адилгүй буюу төлбөрийн хэмжээг нутаг орны онцлог, генетик нөөцийн төрөл, ашиглалтын зориулалт, зөвшөөрөл хүсэгчийн төрлөөс (иргэн, хуулийн этгээд, шинжлэх ухааны байгууллага зэрэг) хамаарах ажээ. Генетик нөөцийн хайгуул судалгаа хийх эрхийг “урьдчилсан зөвшөөрөл” буюу Prior Informed Consent (PIC)-өөр авах, мөн зөвшөөрөл хүсэгч болон генетик нөөц нийлүүлэгч Хамтын гэрээ буюу Mutually Agreed Terms (MAT) байгуулах зэрэг зохицуулалтыг дотоодын хууль тогтоомждоо нарийн тусгаж өгсөн байдаг. Мөн Генетик нөөцийг ашиглах судалгаа шинжилгээ хийх тохиолдолд орон нутгийн иргэдээс заавал санал болон зөвшөөрөл авдаг ба нутгийн иргэдийн эрх ашгийг хөндөх сөрөг нөлөө байгаа эсэхийг эрх бүхий байгууллагууд шалгадаг байна. Генетикийн нөөцийг ашигласнаас үүдэлтэй ашиг, үр шимийг хуваалцах асуудлыг ерөнхийдөө гэрээгээр зохицуулдаг. Ашгийг мөнгөн болон мөнгөн бус хэлбэрээр тодорхойлсон байх бөгөөд мөнгөн хэлбэрээр орж ирсэн ашгийг биологийн төрөл зүйл хамгаалах санд төлөхөөр зохицуулалт хийжээ (жишээ нь, Өмнөд Африк). Мөн Австрали, Кени зэрэг улсууд уг ашгийг байгаль орчин хамгаалах чиглэлд ашиглахаар хууль тогтоомждоо тусгасан байна.

Генетик нөөцийг ашиглах хүсэлт гаргасан тухайн хувь хүн байгууллагын бичиг баримт шаардлага хангасан тохиолдолд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан эрх бүхий байгууллагаас олон нийтэд ил тод зарладаг.

Гэрээ болон хууль тогтоомжоор хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй хуулийн этгээд, иргэдэд ногдуулах хариуцлагыг ихэнх улс орон хууль тогтоомждоо нарийвчлан заасан. Зөвшөөрөлгүйгээр биологийн төрөл зүйлийг ашиглах, гадагш гаргах нь хуулиар хориглосон, хууль зөрчигчдөд оногдуулах шийтгэл нь ч тодорхой байдаг байна. Захиргааны шийтгэлийн хувьд гэхэд л генетик нөөц ашиглах зөвшөөрлийг цуцлах, хурааж авах, мөн торгууль ногдуулах зэргээр хууль зөрчигчдөд хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулалт хийжээ. Генетик нөөц ашиглагч нь гадаадын иргэн байгаагаас үл хамааран тухайн улсын хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөнө.

Түлхүүр үг: *Генетикийн нөөц, Генетикийн нөөцийн тухай хууль, эрх зүйн орчин Генетик нөөцийг ашиглах*

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Генетикийн нөөцтэй холбоотой Бодлогын баримт бичиг болон Олон улсын конвенц

Монгол Улсын Их Хурал “Биологийн олон янз байдлын тухай НҮБ-ын конвенцийг 1993 онд соёрхон баталсан. Тус конвенцийн суурь зарчмын хүрээнд генетик нөөцтэй холбоотой хоёр чухал олон улсын протокол, гэрээнд Монгол Улс өнөөгийн байдлаар нэгдээд байна.

- 1992 оны 06 дугаар сарын 05-ны өдрийн НҮБ-ын Биологийн төрөл зүйлийн тухай олон улсын конвенцийг Монгол Улсын Их Хурал 1993 оны 06 дугаар сарын 01-ний өдөр соёрхон баталсан бөгөөд уг конвенцийн 5, 6 болон бусад холбогдох зүйлүүдийн хүрээнд биологийн олон янз байдлын талаарх хууль тогтоомж болон холбогдох бодлогын арга хэмжээнүүдийг авах талаарх үүргийг хүлээсэн.
- 2012 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр Биологийн олон янз байдлын тухай конвенцийн генетик нөөц болон тэдгээрийг ашигласнаас үүдэх үр ашгийг шударга, эрх тэгш хуваарилах тухай Нагояагийн протокол (цаашид “Нагояагийн протокол” гэх)-ыг Улсын Их Хурал соёрхон баталсан байна. Нагояагийн протокол нь Биологийн төрөл зүйлийн олон улсын конвенцийг хэрэгжүүлэх зорилго бүхий нэмэлт гэрээ бөгөөд уг протоколд нэгдэн орсноор Монгол Улс нь дотооддоо генетик нөөцийг эзэмшигч болон хэрэглэгчдэд ил тод, ойлгомжтой хууль, эрх зүйн орчныг бий болгох, энэ талаар улс орнуудтай хамтран ажиллах үүргийг хүлээсэн байдаг⁵⁸⁰.

Ийнхүү манай улс генетик нөөцтэй холбоотой олон улсын дээрх хоёр чухал эрх зүйн актад нэгдэн орсноор энэ чиглэлд дэлхийн бусад улс оронтой хамтран ажиллах, өөрийн орны биологийн олон янз байдлын генетик нөөцийг зохистой ашиглах, түүнээс үүдэн гарах үр ашгийг шударга, эрх тэгш хүртээх олон улсын нийтлэг зарчим, хэм хэмжээг даган мөрдөх, хэрэгжүүлэх боломж бүрдэж байгаа юм.

Мөн түүнчлэн Монгол Улсын Их Хурал 2014 оны 43 дугаар тогтоолоор “Ногоон хөгжлийн бодлого”-ыг баталсан. Уг бодлогын 3.2-т Стратегийн 2 дахь зорилтыг хангах арга замыг тодорхойлсон бөгөөд Бодлогын 3.2.5-д: “Генетик нөөц, түүнтэй холбогдох уламжлалт мэдлэгийг бүртгэж үнэлэх, ашиглах эрх зүйн зохицуулалтыг бүрдүүлж, нөөцийн үр өгөөжийг хүртэх нөхцөлийг хангах” гэж заасан байна⁵⁸¹. Энэхүү төлөвлөгөөний хүрээнд “Генетик нөөцийн тухай Монгол Улсын хууль”-ийн анхны төслийг боловсруулсан.

Генетик нөөцийн тухай хуулийн хэрэгцээ шаардлага

Сүүлийн үед Генетикийн нөөцтэй холбоотой тэр дундаа эмийн ургамлыг үйлдвэрлэл болон худалдан борлуулах зорилгоор хууль, хууль бусаар түүх, хортон шавьж навч үрийг нь идэж устгах, малын хөлд талхагдах, уур амьсгалын дулаарал, цөлжилт, уул уурхайн олборлолт зэрэг байгалийн болон хүний үйл ажиллагааны нөлөөгөөр биологийн олон янз байдал ялангуяа ашигт болон эмийн ургамлын нөөц багасаж устгах аюул нүүрлээд байна. Монгол орны зарим зүйл ургамлыг эмийн болон бусад зорилгоор экспортод гаргаж байна. Жишээ нь манай улсын 3000 га талбайд тархан ургадаг 69 тонн биологийн нөөц бүхий Дэрэвгэр

⁵⁸⁰ <https://www.cbd.int/abs/doc/protocol/nagoya-protocol-en.pdf>

⁵⁸¹ <https://www.legalinfo.mn/annex/details/6438?lawid=10482>

жиргэрүү хэмээх ургамлын үндэсийг жилд зөвхөн 5-6 тонныг сэлгээтэйгээр бэлтгэх боломжтой⁵⁸². Гэтэл зөвхөн 2017 онд 32 тонн Дэрэвгэр жиргэрүүг Хятад улс руу гаргах, 92 тонныг бэлгэх зөвшөөрөл авсан нь манай орны байгаа бүх нөөцөөс илүү гарсан байна⁵⁸³. Манай улс биологи, генетикийн нөөцийн гарал үүслийн орны хувьд ашиг хүртэж чадахгүй байна. Эдгээр зөрчил, дутагдал нь генетик нөөц, түүнтэй холбоотой уламжлалт мэдлэгийн талаарх эрх зүйн орчин байхгүйтэй шууд холбоотой. Өөрөөр хэлбэл уг харилцааг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн зарчмыг үндэслэн дотоодын хууль тогтоомжийг боловсруулах тухайлбал генетик нөөцийг хамгаалах, ашиглах, түүнтэй холбоотой аливаа харилцааг зохицуулах эрх зүйн зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

Ингээд Генетик нөөцийн тухай хуулийн төслийг хамгийн сүүлд Улсын Их Хуралд 2019-оны 10 дугаар сарын 17-нд өргөн барьсан. Энэ хууль батлагдсанаар, хөдөө аж ахуйн салбарын тодорхой секторууд дахь генетик нөөц, тэдгээртэй холбогдох уламжлалт мэдлэгийн харилцаа бүрэн зохицуулагдах боломж бүрдэх юм. Түүнчлэн шинжлэх ухаан, технологи өндөр хөгжсөн орны хуулийн этгээдтэй хамтран үйл ажиллагаа явуулж байгаа дотоодын хуулийн этгээд Монгол Улсаас гаралтай генетик нөөц болон холбогдох уламжлалт мэдлэгийг ашигласан тохиолдолд манай улс болон нутгийн иргэд олсон ашгаас нь тодорхой хувь хүртэх боломжууд бий болно⁵⁸⁴.

ГЕНЕТИК НӨӨЦТЭЙ ХОЛБООТОЙ ГАДААД ОРНЫ ТУРШЛАГА

1. Кени улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Кени улс нь 2014 онд Нагоягийн протоколыг соёрхон баталсан байна. Байгаль орчны менежментийн тухай хуулийг 1999 онд баталсан. Уг хуульд Биологийн олон янз байдал, генетик нөөцийг хамгаалах үр ашгийг хүртэх зохицуулалтыг (2006) тусгасан байна⁵⁸⁵. Хүрээлэн буй орчин, тусгай газар нутагт газар, далай, нуур, гол зэрэг аль ч хэсэг хамаарах ба биологийн олон янз байдлыг хамгаалах 54 зүйлд заасан байдаг. Уг хуульд Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах зохицуулалт, Генетикийн нөөцийг ашиглах зөвшөөрөлд тавигдах шаардлага, цуцлах нөхцөл, үр шимийг хүртэх, болон бусад холбоотой асуудлуудыг багтаасан байна. Генетик нөөцийг дараах тохиолдлуудад ашиглахад тусгай зохицуулалт шаардлагагүй⁵⁸⁶. Үүнд:

- Кени улсын дотоодын орон нутгийн байгууллагууд өөр хоорондоо болон өөрсдийн хэрэгцээнд зориулсан генетик нөөц, тэдгээрийн үүсмэл бүтээгдэхүүн буюу түүнтэй холбоотой биет бус бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг солилцох судлах;

⁵⁸² Мөнхжаргал Б., Ц.Батцэрэн. 2017. Монгол орны ашигт зарим ургамлын тархац, нөөцийн судалгаа. Монгол орны байгаль, уур амьсгалын үнэн нөөц. хх.189-199.Улаанбаатар.

⁵⁸³ Генетик нөөцийн тухай хуулийн төслийн тандан судалгаа

⁵⁸⁴ Хөдөө аж ахуйн салбар дахь Генетик нөөц Д.Цогнамсрай Phd

⁵⁸⁵ Access to genetic resources (conservation of biological diversity and resources, access to genetic resources and benefit sharing)

⁵⁸⁶ The environmental management and coordination (conservation of biological diversity and resources, access to genetic resources and benefit sharing) regulations, 2006

- Үр, ургамлын сортын тухай хуулийн дагуу ургамал үржүүлэгчдээс гаралтай генетик нөөцийг ашиглах;
- Хүний генетик нөөцийг судлах
- Холбогдох оюуны өмчийн тухай хуулиар зохицуулагддаг Кени улсын эрдэм шинжилгээний байгууллагуудын хүрээнд боловсролын зорилгоор батлагдсан судалгааны үйл ажиллагаа.

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Генетик нөөцийг ашиглахыг хүссэн хуулийн этгээд нь эрх бүхий байгууллагад хандан тусгай маягтыг бөглөн зөвшөөрөл авна. Хүсэлт гаргасан хувь хүн, байгууллага нь өргөдөл нотлох баримтыг хавсарган Шинжлэх ухаан, технологийн зөвлөлөөс судалгааны батламж авна. Эрх бүхий байгууллага өргөдлийг хүлээн авсны дараа энэ тухай засгийн газрын улсын хэмжээнд хэвлэгддэг сонинд мэдэгдэн хэвлүүлдэг ба бусад эрх бүхий байгууллагууд мөн чиглэл өгдөг байна. Уг хүсэлтэд:

1. Хүсэлт гаргагчийн нэр байгууллага
2. Ямар төрлийн зөвшөөрөл хүссэн тухай
3. Зөвшөөрлийн хугацаа зэрэг мэдээллүүдийг заавал бөглөдөг байна.

Эрх бүхий байгууллага нь хүсэлтийг хүлээн авч шалган үзээд уг үйл ажиллагаа нь Генетикийн нөөцийг зөв зүйтэй тогтвортой ашиглах, Кенийн иргэдэд эерэг нөлөөтэй, гэж үзвэл зөвшөөрөл олгодог байна. Хэрвээ эрх бүхий байгууллага генетик нөөцийг ашиглахыг татгалзсан тохиолдолд бичгээр шалтгааныг тодруулдаг. Эрх бүхий байгууллага нь хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш 60 хоногийн дотор бичгээр хариу өгнө. Уг зөвшөөрөл нь олгосон өдрөөс хойш нэг жил хүчинтэй байдаг ба шилжүүлэхийг хориглодог.

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрлийг дараах шаардлагуудыг хангасан тохиолдол олгоно. Мөн тухайн нөхцөл байдлаас хамаарч нэмэлтээр тусгай шаардлага тавьж болно.

- Бүх цуглуулсан генетик нөөцийн хуулбар, мэдээллийг холбогдох агентлагт хадгална.
- Ургамлын удамшлын материалын бүх биет бус бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн бүртгэлийг эрх бүхий газарт хадгална.
- Цуглуулсан бүх генетик нөөцийн хүртээмжийг Кенийн бүх иргэдэд дотоод болон гадаадад эзэмшиж байгаа эсэхээс үл хамааран баталгаажуулна.
- Генетик нөөцийн хүртээмжийн талаар хийсэн бүх гэрээ нь тэдгээрийг судалгааны зорилготой яг тохирч байх ёстой.
- Генетик нөөц ба / эсвэл тэдгээрийн биет бус бүрэлдэхүүн хэсгүүдтэй холбоотой судалгааны бүх нээлтийг багтаасан судалгааны явцын тайланг улирал бүр эрх бүхий байгууллагад хүргүүлнэ.
- Генетик нөөц ашиглах эзэмшигч нь зөвшөөрлийн дагуу гарсан бүх судалгааны нээлтийг эрх бүхий байгууллагад мэдээлнэ.

Генетик нөөц ашиглах зөвшөөрлийн эзэмшигч нь дараах тайланг гаргана.

- Генетик нөөц, тэдгээрийн биет бус бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн цуглуулах явцын хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх нөлөөллийн тайланг хагас жилээр гаргана.

- Генетик буюу биет бус нөөцийг цуглуулахад байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаарх эцсийн байдлын тайлан. (цуглуулах хугацаа гурван сар ба түүнээс бага байх тохиолдолд тэдгээрийн ажилласан хугацаанд)

Генетик нөөц ашиглах зөвшөөрлийн эзэмшигч нь тухайн улсын хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөнө. Эдгээр журмын дагуу болон үүссэн нөхцөл байдлаас үүдэн Генетик нөөц ашиглах зөвшөөрлийг цуцалж болдог байна.

Генетик нөөцийн мэдээллэл бүртгэл

Эрх бүхий газар нь холбогдох байгууллагуудтай зөвшилцөн Кени улсын биологийн олон янз байдлын байдал, Генетикийн нөөц бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хяналт тавьж, бүртгэж хомсдолоос урьдчилан сэргийлэх, шаардлагатай арга хэмжээг авна. Генетик нөөц ба / эсвэл тэдгээрийн биет бус бүрэлдэхүүн хэсгүүдтэй холбоотой судалгааны бүх нээлтийг багтаасан судалгааны явцын тайланг улирал жил бүр эрх бүхий байгууллагад хүргүүлнэ. Эрх бүхий байгууллага нь генетик нөөцийг ашиглахтай холбоотой зарим мэдээллийг нууцалж болно.⁵⁸⁷

2. Колумб улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Андын орнууд олон үндэстэн ястан, олон ургальч соёлоороо онцлог бөгөөд биологийн олон янз байдал, генетик нөөц, тэдгээрийн эндемизм ба ховор байдал, түүнчлэн тэдэнтэй холбоотой уугуул, афро-америк болон орон нутгийн иргэдийн уламжлалат арга ухаан үйл ажиллагаа нь олон улсын нөхцөлд генетик нөөцийн стратегийн ач холбогдолтой юм. Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын судалгаагаар Колумб улс нь одоогоор Нагоягийн протоколыг хараахан соёрхон батлаагүй байна. Гэсэн хэдий ч Андын нийгэмлэгийн гишүүний хувьд генетикийн нөөц ашиглах болон холбогдох биет бус бүрэлдэхүүн хэсгүүд түүний үр шимийг хүртэх, зохицуулалт нь бүс нутгийн хөгжлийн хүрээнд биологийн олон янз байдлын тухай конвенцтой ойролцоо хэлбэрээр хэрэгжиж байна. Гишүүн орнууд өөрсдийн нөөц баялгийг ашиглах, хөгжүүлэх талаар бүрэн эрх мэдэлтэй бөгөөд энэ зарчмыг 1992 оны 6-р сард Рио-де-Жанейро хотноо гарын үсэг зурсан Биологийн олон янз байдлын тухай хэлэлцээрээр баталж, таван гишүүн орноор хуульчилсан ажээ.

Колумб улс нь Генетик нөөцтэй холбоотой асуудлыг аж үйлдвэрийн өмчийн нийтлэг дэглэм 391-р тогтоол (1996), 486-р тогтоолоор (2000) зохицуулагддаг байна.

- 1997 оны 620-р тогтоолоор генетикийн нөөц болон түүнээс гарган авсан бүтээгдэхүүнийг ашиглах талаар дотооддоо дагаж мөрдөх процессыг тодорхойлсон болно⁵⁸⁸.
- Биологийн судалгаатай холбоотой 2013-оны 1375, 1376 дугаар тогтоолоор арилжааны бус эрдэм шинжилгээний ажилд зориулж зэрлэг ан амьтдын генетик судалгааг зохицуулж байна⁵⁸⁹.
- Колумб улсад генетикийн нөөц, тэдгээрийн дагалдах бүтээгдэхүүнийг ашиглах эрхийг 2014 оны 1348 дугаар тогтоол, (зарим заалтыг өөрчилсөн) 2017 оны 1352 дугаар тогтоолоор олгодог байна.

⁵⁸⁷ <https://www.cbd.int/doc/measures/abs/msr-abs-ke2-en.pdf>

⁵⁸⁸ CAN, Decision 391 Common Regime on Access to Genetic Resources, Article 1

⁵⁸⁹ Decree 1375 of 2013, Article 3

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Генетик нөөц түүний биет бус бүрэлдэхүүнийг ашиглах тохиолдол 391 р тогтоолын дагуу эрх бүхий үндэсний байгууллагад хандаж, дараах зүйлийг агуулсан өргөдлийг танилцуулахаас эхэлнэ⁵⁹⁰.

- Өргөдөл гаргагчийн тамга тэмдэг, гэрээ байгуулах эрх зүйн чадамжийг нь баталгаажуулсан баримт бичиг;
- Генетик ба биологийн нөөц, тэдгээрийн дайвар бүтээгдэхүүн, түүнтэй холбоотой биет бус бүрэлдэхүүн хэсгийн ханган нийлүүлэгчийг тодорхойлох;
- Үндэсний хамтарч ажиллах харьяалагдах байгууллагын тодорхойлолт;
- Төсөл хариуцсан хүний тодорхойлолт, намтар түүний ажлын хэсэг;
- Генетик нөөц ашиглах зорилго
- Газар зүйн координатыг харуулсан ажил (судалгаа) гүйцэтгэх байршил буюу газар
- Төслийн саналыг хавсаргана

Хэрэв төслийн тавигдах шаардлагыг хангасан бол Эрх бүхий үндэсний газар хүлээн авч, танилцуулга, өргөдөл гаргасан огноог томилж, тайланд тэмдэглэж, олон нийтийн бүртгэлд оруулна. (chapter II.27)

Улсын эрх бүхий байгууллагад хүсэлт гаргасан өдрөөс хойш ажлын таван өдрийн дотор уг өргөдлийн хуулбарыг үндэсний өргөн тархацтай сонинд болон эрх бүхий өөр хэвлэлд нийтлүүлнэ. Хүссэн хүмүүс эрх бүхий байгууллагад генетик нөөц ашиглалтын талаар мэдээлэл, санал өгөх боломжтой байхаар хэрэгжүүлнэ. (chapter II.28)

Эрх бүхий байгууллага нь бүртгүүлснээс хойш ажлын 30 хоногийн дотор өргөдлийг үнэлж, шаардлагатай гэж үзвэл айлчлал хийж, зохистой эсэх, хүчингүй болох талаар техникийн болон хууль эрх зүйн дүгнэлт гаргана. Энэ хугацааг эрх бүхий байгууллага нь шаардлагатай гэж үзвэл ажлын 60 хоног хүртэл сунгаж болно. (chapter II.29)

29-р зүйлд заасан хугацаа дуусах буюу үүнээс өмнө, шаардлагатай бол эрх бүхий байгууллага нь санал, дүгнэлт, айлчлалын тэмдэглэл, гуравдагч этгээдийн ирүүлсэн мэдээлэл, үр дүнг үндэслэн өргөдлийг хүлээн авах, эсхүл татгалзах болно. (chapter II.30)

Шаардлагатай нөхцөл үүсвэл үзвэл өргөдөл гаргагч хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа байгаль орчны хуулийн заалтыг дагаж мөрдөнө⁵⁹¹.

Генетик нөөцийн мэдээллийн нэгдсэн сан

Генетикийн нөөцийг ашиглах 391 р тогтоолын 10-р бүлэгт генетикийн мэдээллийн сантай холбоотой дараах зохицуулалтууд байдаг.⁵⁹² Үүнд:

- Генетик нөөц болон түүнээс гаргаж авсан бүтээгдэхүүний техник файлууд болон генетик нөөцийн нийтийн бүртгэлийг хөтлөх (Public Registry of Access to Genetic Resources and their by-products;)
- Шинжлэх ухаан, судалгааны даалгавар гүйцэтгэх урьдчилсан шаардлага хангасан судлаачид болон байгууллагуудын мэдээллийг бүртгэх хадгалах,

⁵⁹⁰ <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/can/can011en.pdf> chapter II

⁵⁹¹ Decision 391—Common Regime on Access to Genetic Resources

⁵⁹² Decision 391 -Title X On the Competent National Authority

- Генетик нөөцтэй холбоотой хяналтын үйл ажиллагааг үндэсний хуулийн дагуу бусад байгууллагуудад хариуцуулж, хяналт тавих үүрэг, удирдамжийг сахин биелүүлэх;
- Генетик нөөцийг агуулсан биологийн нөөцийг хамгаалах, хяналт тавих;
- Генетик нөөц ба тэдгээрийн дайвар бүтээгдэхүүний үндэсний тооллогыг хөтлөх;
- Аж үйлдвэрийн өмчийн эрх бүхий байгууллагуудтай (national offices for industrial property) холбоо барьж, тохирох мэдээллийн систем бий болгох.

3. Хятад Улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

БНХАУ-нь 2016 онд Нагояагийн протоколыг соёрхон баталсан. Засгийн газар генетик нөөцийн салбарт Хятад болон гадаад улс хоорондоо хэрхэн хамтран ажиллах, оюуны өмчийг хэрхэн хамгаалах, зохицуулах талаарх харилцааг Биологийн төрөл зүйлийн конвенцийн хүрээнд зохицуулах арга хэмжээг авсан. Тухайлбал 2008 онд тус улсын Төрийн Зөвлөлөөс мал, шувууны аж ахуйн генетик нөөцийг ашиглах талаар гадаад улсуудтай хэрхэн хамтран ажиллах, тус улсаас орох-гарах зөвшөөрөл болон шалгах арга хэмжээний талаарх тогтоол, журмыг баталсан. Уг журмыг БНХАУ-ын Амьтан хамгаалах, үржүүлэх тухай хуулийн 17-р зүйлийг хэрэгжүүлэх зорилгоор гаргасан байна. БНХАУ-н Төрийн Зөвлөлөөс гаргадаг журам, арга хэмжээ нь ерөнхийдөө хууль мэт ойлгогдож хэрэгждэг онцлогтой юм.

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Төрийн Зөвлөлийн мал, шувууны аж ахуйн генетик нөөцийг ашиглах журмын 8-р зүйлд БНХАУ-н нутаг дэвсгэрт гадаад улсын иргэн, аж ахуйн нэгжтэй хамтран хамгаалагдах жагсаалтад орсон мал, шувууны аж ахуйн генетик нөөцийг ашиглах зорилгоор судалгаа хийх тохиолдолд дараах шаардлагыг заавал хангасан байхыг шаардсан. Үүнд:

- I. Хамтын ажиллагааны зорилго, цар, хүрээ, цаг хугацааг тодорхойлсон байх
- II. Үйл ажиллагааг явуулахдаа мал, шувууны аж ахуйн генетик нөөцийг хамгаалах, ашиглах талаарх төлөвлөгөө
- III. Оюуны өмчийн талаарх тодорхой заалтууд болон судалгааны үр дүнгээс гарах үр шимийг хуваалцах талаарх холбогдох хөтөлбөр, төлөвлөгөө
- IV. Хүрээлэн буй орчин, экологийн аюулгүй байдал болон мал, шувууны аж ахуйн генетик нөөцөд аюул учруулахгүй байх
- V. Холбогдох орнуудтай үр шимийг хуваалцах талаарх холбогдох төлөвлөгөөг гаргасан байх.

Генетик нөөцийн мэдээллийн нэгдсэн сан

2008 онд уламжлалт мэдлэгтэй холбоотой оюуны өмчийг хамгаалах талаарх үндэсний туршилтын хөтөлбөрийг 15 мужийг хамруулан явуулсан байна. Тухайлбал генетикийн зүйлийг хамгаалах зорилгоор Хөбэй мужид сармагчныг /Sichuan Snub-nosed Monkeys/ хамгаалах хөтөлбөр хэрэгжүүлж, энэ зорилгоор тусгай судалгааны багийг бий болгосон байна. Мөн Сичуан мужид Төвд эмийн гаралтай ургамал, амьтны өсгөх, тэжээх болон Төвдээс гаралтай эм үйлдвэрлэл, түүний боловсруулалтын талаарх технологийг хөгжүүлэх хамгаалах талаар

тусгай хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн байна. Эдгээр жишээтэй адилаар генетик нөөц, уламжлалт мэдлэгийг хамгаалах талаарх бодлогыг Хятад улс даяар явуулж байгаа.

Түүнчлэн генетик нөөц, уламжлалт мэдлэгтэй холбоотойгоор БНХАУ-н Патентын тухай хуульд дараах өөрчлөлтүүд орсон:

5-р зүйлийн 2-т: Холбогдох хууль, дүрэм, журмыг зөрчсөн тохиолдолд генетик нөөцтэй холбоотой бий болсон шинэ бүтээл, санаачлагад патентын эрхийг олгохгүй.

26-р зүйлийн 5-д Генетик нөөцтэй холбоотой санаачлага, бүтээгдэхүүнд патент авахаар хүсэлт гаргагч нь өргөдөлдөө генетик нөөцийн эх сурвалж, гарал үүсэл зэргийг заавал дурдах ёстой. Хэрэв генетик нөөцийн эх сурвалжийг зааж чадахгүй тохиолдолд, яагаад зааж чадахгүй байгаа шалтгаан, нөхцөлөө заавал тайлбарлах ёстой. БНХАУ нь Биологийн төрөл зүйлийн конвенцийн дагуу генетик нөөц, уламжлалт мэдлэгтэй холбоотой арга хэмжээг авч холбогдох хууль, журамдаа өөрчлөлт оруулж байгаа нь харагдаж байна.

4.Австрали Улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Австралийн биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах үндэсний стратегийн 2.8-д Австрали улсын биологийн төрөл зүйлээс үүсэлтэй генетик материал, бүтээгдэхүүнийг ашигласны нийгэм, эдийн засгийн үр шимийг бататгаж, тус улсад хадгалж үлдээх нь чухал гэдгийг тодорхойлсон.⁵⁹³ Тус улс нь 1999 онд Байгаль орчин, биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах тухай хуулийг баталсан. Уг хуулийн 301-р зүйлд генетикийн нөөцийг ашиглах талаарх дэлгэрэнгүй зохицуулалтыг бий болгоно гэж заасан. Генетикийн нөөцийн талаарх зохицуулалтаар тус улсын биологийн төрөл зүйлийг ашиглахад хяналт тавих, биологийн төрөл зүйлийг ашигласнаас бий болох үр шимийг эрх тэгш хуваарилах, ашиглах процесс, түүнчлэн ашиглахыг хориглох тухай эрх, ашиглах эрхийн талаарх шийдвэр болон түүнтэй холбоотой нөхцөл байдлын талаар тус тус зохицуулсан байна.

Австрали улсын холбооны түвшинд ойлгомжтой хууль, эрх зүйн орчинг бүрдүүлэхийн тулд 2002 оны 10-р сарын 11-нд “унаган байгалийн генетик болон биохимийн нөөцийг ашиглах, хүртэхтэй холбоотой үндэсний хэмжээнд баримтлах бодлого, зарчим”-ыг тодорхойлсон. Уг журмаар тус улсад генетик нөөцийг хүртэх, ашиглах системийг хэрхэн ашиглах, боловсруулах, мөрдөх талаар зааж өгсөн. Тус улсад уугуул иргэд оршин амьдардагтай холбоотойгоор генетик нөөцийг судлах, ашиглах зорилготой этгээд уугуул иргэдийн эсхүл холбооны улсын холбогдох зөвшөөрлийг заавал авдаг. Холбооны улсын мэдлийн газар, нутагтай холбоотой генетик нөөцийг талаарх зохицуулалтыг 2000 онд батлагдсан Байгаль, биологийн төрөл зүйлийг сахин хамгаалах тухай журмаар зохицуулдаг.

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Биологийн төрөл зүйл, нөөцийг ашиглах, судлах нөхцөл нь арилжааны боломжтой эсхүл арилжааны бус зорилготой гэсэн ангилалд хуваагддаг байна. Өргөдөл гаргагч нь тухайн генетик нөөцийг эзэмшигчтэй үр шим, ашгийг хуваалцах талаар гэрээ байгуулдаг /Benefit-sharing agreement/. Арилжааны бус зорилготой өргөдөл

⁵⁹³ Australia's Biodiversity Conservation Strategy 2010 –2030

нь арилжааны зорилготой өргөдлийг бодвол илүү бага процесс шаарддаг бөгөөд дараах асуудлыг тусгаж бичгээр зөвшөөрөл авдаг:

- а) Холбооны мэдлийн нутаг, дэвсгэрт орох
- б) Тухайн газар нутгийн биологийн нөөц бүхий газраас дээж авах
- в) Тухайн газар нутгаас дээжийг салгаж авч авах

Үр шим, ашгийг хуваалцах талаарх гэрээг байгуулахад анхаарах бас нэг чухал зүйл нь Уугуул иргэдийн эрхийн талаарх хуулийн зохицуулалт. Хэрэв уугуул иргэдийн эрх зөрчигдсөн нөхцөлд уугуул иргэдээс заавал зөвшөөрөл авдаг зохицуулалттай байна.

Арилжааны зорилгоор үр шим, ашгийг хуваалцах талаарх гэрээг байгуулахад дараах нөхцлийг заавал тодорхойлдог байна. Үүнд:

- а) Тухайн зүйлийг ашиглах, судлах зорилго
- б) Тухайн газраас авч явах генетик нөөцийн/материалын хэмжээ
- в) Уугуул иргэдийн мэдлэгийн талаарх мэдээлэл, уг мэдлэгийг ашигласны дараа олж авсан мэдээллийг эргэн хуваалцах талаарх нөхцөл, гэрээ,
- г) Уугуул иргэд тухайн генетик нөөцийн эзэмшигч эсэх, уугуул иргэдийн мэдлэгийг ашиглах талаарх хэлэлцээр,
- д) Үйлчилгээ/эрх олгогчийн авах үр шимийг хүлээн авах талаарх мэдээлэл

Генетик нөөцийн мэдээллийн нэгдсэн сан

Австрали улсын генетик нөөцийг ашиглах, бүртгэх талаарх мэдээллийн систем нь ил тод, боловсронгуй гэж тооцогддог. 2014 оны 2-р сарын 20-ны өдрийн байдлаар буюу Генетик нөөц, биологийн төрөл зүйлийн мэдээллийн сан ажиллуулж эхэлсэн.

2005 оноос хойш Австрали улсад нийт 181 зөвшөөрөл олгогдсон байна. Эдгээр зөвшөөрлөөс 3 зөвшөөрөл нь зөвхөн арилжааны зорилготой зөвшөөрөл байсан байна.

Тус улс нь мөн генетик нөөц, биологийн төрөл зүйлийн талаар Антарктид, далай, тэнгистэй холбоотойгоор тусгайлсан зохицуулсан зохицуулалт бүхий хуулиудтай.

5.Норвеги улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Тус улс нь 2013 оны 10-р сарын 1-д Нагояагийн протоколыг соёрхон баталсан байна. Биологийн төрөл зүйл, генетик нөөцийн талаарх гол хууль нь 2009 онд батлагдсан Байгалийн олон зүйлийн талаарх хууль бөгөөд уг хууль нь хүртээмж, үр ашгийг хуваалцах талаарх Нагояагийн шаардлагыг хангаж байгаа болно. Уг хуулийн 8-р бүлэгт генетик материал, түүнийг ашиглах талаарх асуудлыг зохицуулсан бөгөөд генетик материал гэдгийг “биологийн материалыг агуулсан гени эсхүл түүний удамшсан/залгамжилсан материалыг хэлэх бөгөөд уг генетик материал нь технологийн туслалцаа эсхүл туслалцаагүйгээр бусад амьд организм руу шилжих бололцоотой байх материал”-г хэлнэ гэж тодорхойлжээ. Байгаль эхээс үүдэлтэй генетик материал нь Норвегийн ард түмний өмч бөгөөд төрөөс холбогдох харилцааг зохицуулдаг.

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Генетик материалыг ашиглах, судлах талаарх зөвшөөрлийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн яамнаас авдаг байна. Нэгэнт зөвшөөрөл өгөгдсөн нөхцөлд ашиглах талаарх зөвшөөрлийг дахин авах шаардлагагүй ба харин уг генетик нөөцийг ашиглах гуравдагч этгээд хүсэлт гаргасан эсхүл шинээр гарган авсан үр дүнг өөр этгээд ашиглах нөхцөлд заавал зөвшөөрөл авах зохицуулалттай байна. Хуулийн зохицуулалтыг үл харгалзан генетик нөөцийг эзэмшигч нь биологийн материал эсхүл тухайн газар нутаг дээр байгаа генетик материалыг татгалзах эрхтэй байдаг байна.

Мөн хуулиар уугуул иргэд эсхүл орон нутгийн иргэдийн уламжлалт мэдлэгийг ашиглах талаарх харилцааг зохицуулсан. Тухайн улсдаа генетик материалаас үүсэн бий болсон үр шимийг ашиглах зохицуулалт нь зөвхөн Норвеги улсдаа хадгалагдан үлдэх талаарх зохицуулалт мөн үйлчилдэг байна. Хэрэв генетик материал нь өөр улсад үүссэн боловч Норвеги улсад арилжааны эсхүл арилжааны бус зорилгоор ашиглагдаж байвал, генетик материалыг хангагч орны мэдээлэл болон тухайн генетик материалын гарал үүслийг заавал шаарддаг байна. Үүнтэй холбоотойгоор хэрэв хангагч орны дотоодын хууль нь генетик нөөцтэй холбоотой зөвшөөрөл авахыг шаардсан бол тухайн зөвшөөрлийг заавал авсан байх ёстой. Хэрэв энэ зохицуулалт нь тодорхойгүй бол энэ талаар хүсэлтдээ заавал дурдаж, тайлбарласан байх ёстой. Хуулиар мөн болон уугуул эсхүл орон нутгийн иргэдийн уламжлалт мэдлэгийг ашиглах талаарх харилцааг зохицуулсан. Хэрэв генетик материал нь Хүнс, хөдөө аж ахуйн ургамлын генетик нөөцийн олон улсын конвенцийн дагуух харилцаанд хамаарагдаж байгаа бол генетик материалыг шилжүүлэх стандарт гэрээг заавал шаарддаг байна.

Генетик нөөцийн патент

Патент, оюуны өмчийн талаар дараах зохицуулалтууд үйлчилдэг:

- а) Хэрэв генетикийн материалыг улсын мэдлийн цуглуулга, сангаас олж ашигласан тохиолдолд тухайн хүн энэ талаар дотоод, гадаадад оюуны өмчийн талаарх ямар ч эрхийг эдлэх эрх үүсэхгүй. Хэрэв энэ харилцааг зохицуулсан заалт зөрчигдсөн гэж үзвэл энэ талаар ямар ч хүн гомдол гаргах, хуулийн дагуу зарга үүсгэж, патентын эрхийг хүчингүй болгуулах эрхийг эдэлдэг байна.
- б) Хүртээмж, үр шимийг хуваалцах талаарх талаарх хэд хэдэн заалтыг Патентын тухай хуульд заасан. Тухайлбал, Патентын өргөдөл гаргагч нь уламжлалт мэдлэг, биологийн материалын гарал үүсэл, тухайн хангагч орны талаарх мэдээллийг заавал заана.

Мөн үр шимийг ашиглах, шударгаар хуваалцах талаарх тухайн орноос авсан “урьдчилан авсан зөвшөөрөл”-ийг заавал үзүүлэх, хавсаргах ёстой байдаг байна. Энэхүү харилцааны талаар Норвеги улсын Ургамлын олон зүйлийн тухай хуульд мөн адилхнаар заасан. Дүгнэхэд Норвеги улс нь Биологийн төрөл зүйлийн конвенц болон Нагоягийн протоколын дагуу генетик нөөц, уламжлалт мэдлэгтэй холбоотой арга хэмжээг авч холбогдох хууль, журмаараа зохицуулж байгаа жишиг орны нэг гэж үзэж болохоор байна. Ялангуяа тус улсын Патентын эрхийн талаарх зохицуулалтыг Монгол Улсын Патентын тухай хуультай харьцуулан судлах нь ач холбогдолтой байна.

6. Япон улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Тус улс нь Нагояагийн протоколд элсэн орсны дараагаар 2012 оны 3-р сард Японы Био-аж үйлдвэрийн нийгэмлэг болон Эдийн засаг, худалдаа, аж үйлдвэрийн яамнаас хамтран Нагояагийн протоколыг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зарчмыг тусгасан “Генетик нөөцийг ашиглах талаарх 2 дахь удаагийн шинэчилсэн зааврыг гаргасан. Энэхүү заавар нь дараах 3 үндсэн зорилготой:

а) Генетик нөөцийг хангагч орны холбогдох хууль, дүрэм, журмын дагуу генетик нөөцийг ашиглах талаарх хамтран ажиллах “хожих-хожих” зарчмыг хэрэгжүүлэх, хангагч болон ашиглагч нарт үр шимийг хүртэхэд туслах, үр шимийг шударга, эрх тэгшээр хуваарилах.

б) Арилжааны зорилгоор генетик нөөцийг ашиглахаар эрэлхийлж байгаа ашиглагч нарт тулгарч буй асуудлын эрсдэлийг багасгах, бизнесийн уян хатан байдлыг хөхиүлэн дэмжих.

в) Биологийн төрөл зүйлийн гэрээ, Нагояагийн протокол, Бонны зааврын холбогдох зүйл, заалтыг тайлбарлах, хэрэгжүүлэх зорилгоор хүртээмж, үр ашгийг хуваарилах талаарх ойлголтыг ашиглагчдад хүргэх, таниулах арга хэмжээг авах гэж тус тус заасан байна. Дээрх зорилгыг хэрэгжүүлэхэд холбогдох хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт эсхүл хууль шинээр батлах шаардлагагүй гэж дүгнэсэн байна.⁵⁹⁴

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Ашиглагчийн зүгээс генетик нөөцийг ашиглах, түүнд хүрэх үндсэн зарчим нь тухайн хангагч орны хууль, журмыг мөрдөх ёстой. Хэрэв холбогдох хууль, захиргааны хэм хэмжээ байхгүй бол тухайн асуудлыг гэрээгээр зохицуулах ёстой. Энэ тохиолдолд Биологийн төрөл зүйлийн гэрээ, Нагояа протокол, Бонны зааврыг дагаж, мөрдөх ёстой талаар заасан байна. Заавраар мөн урьдчилан авах зөвшөөрөл, талуудын хэлцлийн гэрээ, үр шимийг хуваалцах, дүрэм, журмыг сахих, маргаан шийдвэрлэх, болон компани, байгууллагууд хоорондын мэдээлэл солилцох удирдлага, сангийн талаар тус тус зааж зохицуулсан байна. Дүгнэхэд хэдийгээр Япон улс нь Нагояа протоколыг батлахад чухал үүрэг гүйцэтгэсэн ч энэ талаар бие даасан хууль гаргаагүй байна. Харин журмаар зохицуулж байгаа хэдий ч энэ нь Нагояа протоколтой нийцэж гэж дүгнэж байна.

7. Вьетнам улс

Генетик нөөцтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт

Вьетнам улс нь 2008 онд Биологийн төрөл зүйлийн конвенцийг хэрэгжүүлэх зорилгоор Биологийн төрөл зүйлийн хуулийг баталсан. Нагояагийн протоколыг 2014 оны 4-р сард соёрхон баталсан байна. Биологийн төрөл зүйлийн хуулийн 5-р бүлэг нь генетикийн нөөцийг тогтвортой ашиглах, хамгаалах асуудлаарх харилцааг зохицуулсан. Засгийн газар тус улсын нутаг дэвсгэр дэх генетик нөөцийн асуудлыг удирдах, шийдвэрлэх үүрэг хариуцлагатай ч иргэн, аж ахуйн нэгжид генетик нөөцийн дараах асуудлыг хариуцуулж болохыг заасан.

а) Дархан цаазат, нөөц газрыг хариуцдаг газар тус газрын нутаг дэвсгэр дээрх генетик нөөцийн харилцааг зохицуулахыг,

⁵⁹⁴ 2014 оны байдлаар Япон улсын талаарх мэдээлэл болохыг анхаарна уу

b) Биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах байгууллага, шинжлэх ухаан, технологийн хүрээлэн, генетик нөөцийг хадгалах, хамгаалах байгууллагын удирдлагууд тус тус чиглэлийн генетик нөөцийн харилцааг,

c) Иргэн, аж ахуйн нэгж генетик нөөцийг хамгаалах талаарх үүргийн дагуу газар, ус, ой, газартай холбоотой генетик нөөцтэй холбоотой харилцааг,

d) Иргэд, олон нийтийн байгууллагууд өөрсдийн нийгмийн ашиг сонирхлыг хөндсөн, тухайн бүлэгт хамаарагдах асуудлаарх генетик нөөцийн харилцаанд оролцох, шийдвэрлэх талаар тус тус заасан байна.

Генетик нөөцийг ашиглах зөвшөөрөл

Мөн түүнчлэн уг хуулиар генетик нөөцийг ашиглахын тулд 1-т заавал бүртгүүлэх, 2-т генетик нөөцийг ашигласнаас үүдэн гарах үр шимийг хэрхэн тухайн асуудлыг хариуцаж буй иргэн, аж ахуйн нэгжтэй хуваалцах талаарх гэрээ байгуулах, 3-т генетик нөөцийг ашиглах лицензийг авах талаар тус тус хуульчилсан байна.

Үр шимийг хуваалцах талаарх гэрээнд дараах зүйлсийг заавал багтаахыг заасан:

- Генетик нөөцийг хүртэх, ашиглах зорилго
- Генетик нөөцийг цуглуулах хэмжээ,
- Генетик нөөцийг хүртэх, ашиглах газар
- Генетик нөөцийг хүртэх, ашиглах төлөвлөгөө
- Генетик нөөцийн цуглуулга, үр дүнг гуравдагч этгээдэд шилжүүлэх талаарх мэдээлэл
- Генетик нөөцийг ашиглах судалгаа, шинжилгээ болон арилжааны зорилгоор ашиглах байдал
- Судалгаа шинжилгээг явуулах оролцогчдын талаарх мэдээлэл болон явуулах байршил
- Үр шимийг Засгийн газар эсхүл холбогдох талуудтай хэрхэн хуваалцах талаарх мэдээлэл

Мөн түүнчлэн үр шимийг хуваалцах гэрээг орон нутгийн зөвлөл, иргэдэд заавал явуулж санал авах, холбогдох төрийн байгууллага руу явуулж генетик нөөцийг ашиглах лиценз авах асуудлыг хуульчилсан байна. Генетик нөөцийг ашиглахаар лиценз авах өргөдөл гаргагч иргэн, аж ахуйн нэгж нь дараах шаардлагыг хангасан байх ёстой байдаг байна. Үүнд:

- Төрийн холбогдох байгууллагад бүртгүүлсэн байх;
- Генетик нөөцийн асуудалд шийдвэр гаргах иргэн, аж ахуйн нэгжтэй байгуулсан үр шимийг хуваалцах талаарх гэрээ;
- Генетик нөөцийг ашиглах нь үндэсний эрх ашигт сөрөг нөлөөгүй, тухайн генетик нөөцийг устаж үгүй болоход хүргэхгүй байх, хүн мал, амьтан, байгаль орчинд хор хөнөөл учруулахгүй байх зэрэг шаардлагуудыг заавал хангасан байх ёстой талаар заасан.

Генетик нөөцийн мэдээллийн нэгдсэн сан

Хуулийн 5-р бүлэгт генетикийн зүйлийг нөөцлөх, хадгалах талаарх харилцааг зохицуулсан байна. Яам эсхүл яамны төвшиний агентлагууд тус тусын чиглэлийн хүрээнд генетик зүйлийг хадгалах, хамгаалах, генетик нөөцийг хөгжүүлэх, судлах арга хэмжээ авах үүрэгтэй болохыг хуульчилсан байна. Тус улсаас мөн генетик нөөцтэй холбоотой уламжлалт мэдлэгтэй холбоотой харилцааг зохицуулж, уламжлалт мэдлэгийг патентжуулах, бүртгэлд хамруулж байхыг уриалсан харилцааг зохицуулсан. Тухайлбал тус улсын шинжлэх ухаан, технологийн яам

нь генетик нөөц, түүнтэй холбоотой уламжлалт мэдлэгийг бүртгэх, зааварчилгаа өгөх зэрэг үүргийг хүлээсэн байна.

Дүгнэхэд Вьетнам улс нь Биологийн төрөл зүйлийн тухай хуулиараа генетик нөөц, түүнтэй холбоотой уламжлалт мэдлэгтэй холбоотой олон арван асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэсэн байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Хөдөө аж ахуйн салбар дахь Генетик нөөц Д.Цогнамсрай Phd
- Мөнхжаргал Б., Ц.Батцэрэн. 2017. Монгол орны ашигт зарим ургамлын тархац, нөөцийн судалгаа. Монгол орны байгаль, уур амьсгалын үнэн нөөц. хх.189-199.Улаанбаатар.
- Генетик нөөцийн тухай хуулийн төслийн тандан судалгаа
- Access to genetic resources (conservation of biological diversity and resources, access to genetic resources and benefit sharing)
- The environmental management and coordination (conservation of biological diversity and resources, access to genetic resources and benefit sharing) regulations, 2006
- <https://www.cbd.int/doc/measures/abs/msr-abs-ke2-en.pdf>
- CAN, Decision 391 Common Regime on Access to Genetic Resources, Article 1
- Decree 1375 of 2013, Article 3
- <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/can/can011en.pdf> chapter II
- Decision 391—Common Regime on Access to Genetic Resources
- Decision 391 -Title X On the Competent National Authority
- Australia’s Biodiversity Conservation Strategy 2010 –2030
- Greiber, T., Peca Moreno, S., Ehr̃n, M., Nieto Carrasco, J., Chege Kamau, E., Cabrera Medaglia, J., ... Perron-Welch, F. (2012). An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing. Gland, Switzerland: IUCN, Gland, Switzerland in collaboration with the IUCN Environmental Law Centre, Bonn, Germany. Retrieved from https://cmsdata.iucn.org/downloads/an_explanatory_guide_to_the_nagoya_protocol.pdf
- Helfer, L. R. (2009). Regime Shifting in the International Intellectual Property System - The Origins of Complexity in the International Intellectual Property System. *Perspectives on Politics*, 7, 39–44. <https://doi.org/10.1017/S1537592709090069>
- “National Study on ABS Implementation in South Africa.” (2014). Retrieved from http://www.abs-initiative.info/fileadmin/media/Knowledge_Center/Publications/ABS_Dialogue_042014/National_study_on_ABS_implementation_in_South_Africa_20140716.pdf
- Laird, S., & Wynberg, R. (2008). Access and Benefit-sharing in practice: Trends in partnerships across sectors (CBD Technical Series No. No. 38). Retrieved from <https://www.cbd.int/doc/publications/cbd-ts-38-en.pdf>
- South Centre. (2015). The Nagoya Protocol: Main Characteristics, Challenges and Opportunities, (18). Retrieved from https://www.southcentre.int/wp-content/uploads/2015/06/PB18_Nagoya-Protocol-Main-Characteristics-Challenges-and-Opportunities_EN.pdf
- Wynberg, R. (2004). “Bioprospecting, Access and Benefit-Sharing in South Africa: Towards a Strategic Assessment.”